

Stanisław Urbański

185 rocznica Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (1816-2001)

Studia Theologica Varsaviensia 40/1, 13-28

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

185 ROCZNICA WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UNIWERSYTETU KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO (1816 – 2001)

Aktualny Wydział Teologiczny jest świadomy swego rodowodu i dziedzictwa. Powołany przez cara Aleksandra I dekretem 7/19 VII 1816 roku stanowił pierwszy z pięciu wydziałów Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Zatwierdzony bullą papieża Piusa VII z 3 X 1818 r., składał się z sześciu katedr (teologii dogmatycznej, moralnej, pastoralnej z homiletyką, Pisma św. St. Testamentu, Pisma św. N. Testamentu, historii Kościoła). Pierwszy skład wykładowców liczył siedem osób. Na początku już 1823 r. zawieszono w nim wykłady na skutek intryg komisarza pełnomocnego przy Radzie Stanu Królestwa Polskiego M. Nowosiłcowa. W celu odizolowania młodzieży duchownej od wolnomyślnych wpływów ze strony kolegów z innych Wydziałów, wyolbrzymianych przez Nowosiłcowa, Rada Administracyjna przygotowała projekt utworzenia dla kleryków odrębnego zakładu, po której to myśli Aleksander I dekretem z 11/23 XI 1823 r. powołał Seminarium Główne. Otworzył je abp W. Skarszewski 22 IX 1825 r., w klasztorze popaulińskim.¹ Zwrócono większą uwagę na formację duchową. Profesorowie z dziekanem Wydziału pozostali przy Uniwersytecie, studenci natomiast znaleźli się w Seminarium Głównym, nie związanym z Uniwersytetem, a podlegającym zwierzchnictwu warszawskiego arcybiskupa. Profesorowie przychodzili z wykładami do Seminarium, lecz stopnie akademickie można było uzyskać na Wydziale.² Dlatego Seminarium nie dawało żadnych stopni naukowych. Przez cały czas istnienia Wydział Teologii nadał stopień magistra 30 swoim wychowankom. Nikt natomiast nie doktoryzował się. Dwóch absolwentów zostało biskupami. W roku akademickim 1824 było 9 studentów.

Pierwsza Rada Wydziału Teologii odbyła się w oficynie nowej Pałacu Kazimierzowskiego pod kierunkiem ks. dziekana P. Szy-

¹ R. Żmuda, *Działalność dydaktyczna i pisarska profesorów i wychowawców warszawskiej Akademii Duchownej 1837-1867*, Warszawa 1979, s. 27-28.

² Tamże, s. 28.

mańskiego dnia 17 I 1817 roku w celu ustalenia programu nauczania teologii i języków biblijnych. Proponowano, aby niektóre przedmioty były wykładane w języku łacińskim, a kaznodziejstwo w języku polskim. Postanowiono przyjmować młodzież bez zaświadczenia dojrzałości, gdyż w przeciwnym razie nie byłoby kandydatów do seminarium. Kurs teologii początkowo trwał trzy lata i sześć miesięcy. Następne Rady opracowały program nauczania, który został przesłany do Komisji Rządowej Wyznań Religii i Oświaty Publicznej. 19 II 1817 roku zostały wręczone pierwsze nominacje na profesorów zwyczajnych. 23 II 1818 roku profesorowie Wydziału złożyli dziekanowi petycję w celu przedłożenia Komisji Rządowej Wyznań Religii i Oświaty propozycji wybrania pierwszym rektorem Uniwersytetu Stanisława Staszica. Rada Wydziału 15 IX 1818 r. nie przyjęła modelu nauk teologicznych uprawianego w Wiedniu, motywując odrzucenie innymi potrzebami „kraju”. Dlatego profesorowie przygotowali dwa własne projekty, obejmujące czteroletni cykl nauczania, dostosowany do programu Seminarium Głównego, przyjmując pierwszy.³ A więc katedry, program wykładów i 4-letni kurs studiów były w Seminarium Głównym takie same jak przedtem na Wydziale. Ta sama też pozostała liczba miejsc dla studentów w Seminarium co na Wydziale, a mianowicie 40 dla przysyłanych przez biskupów alumnów ze wszystkich diecezji Królestwa łącznie z unicką eparchią chełmską. Studentów tych utrzymywano na koszt rządu, a ponadliczbowi musieli płacić za pobyt w Seminarium, względnie mieszkać w klasztorach.⁴

Następne Rady zasadniczo zajmowały się problemem składania wznania wiary przez absolwentów wobec Arcybiskupa Warszawy lub jego delegata (formułę ułożył ks. Arcybiskup), a także przez profesorów obejmujących katedry; porządku nadawania stopnia doktora; obowiązków prefekta w seminarium; regulaminu karności profesorów i studentów. Analizowano treść „Breve” papieskiego, dyskutowano nad formą egzaminu końcowego (publicznego), polecano utworzyć dla wszystkich studentów Katolicką Katedrę Nauki Religii i Moralności z obowiązkiem wysłuchania wykładów. Powzięto decyzję zwiększenia godzin nauczania języka łacińskiego i francuskiego. Postanowiono opracować „Compendium” dla po-

³ Sprawozdanie Rady Wydziału Teologii (Archiwum WSD w Warszawie), syg. IV.4.40 A. 909.

⁴ R. Żmuda, *Działalność*, dz. cyt., s. 28.

szczególnych przedmiotów, (by nie prowadzić wykładów z wyznaczonych obcych podręczników),⁵ tezy do egzaminu magisterskiego (w ilości 12), terminy egzaminów poprawkowych, formę wykładów, egzaminów, cykle wykładów ogólnych z chrystologii dla studentów I i II roku. Co roku podawano temat rozprawy do nagrody rektora. Ostatnie posiedzenie Rady odbyło się 28 VI 1832 roku. W sumie odbyło się ich 74. Nie mniej kilkuletnia działalność Wydziału Teologii, jak i nieco dłuższa Seminarium Głównego, miała dla Warszawy pewne znaczenie, przygotowała teren pod pracę dydaktyczno-naukową powyższej Akademii Duchownej.

Historia nie dała jednak wielkich szans na prawdziwy rozwój teologii w ramach Uniwersytetu, gdyż – jak wiemy – już w 1823 roku Wydział, a w 1835 r. Uniwersytet zostają zamknięte przez cara Mikołaja I. Przez kasatę Seminarium Główne straciło nadbudowę akademicką. Wykładowcy utracili charakter profesorów akademickich. Ten stan przejściowy nie trwał długo. Toteż Rada Administracyjna w porozumieniu z kolejnymi wikariuszami kapitulnymi zaczęła przygotowywać projekt wyższej szkoły teologicznej w Warszawie. Precedens na tym odcinku istniał już w Imperium Rosyjskim. Mianowicie 1834 r. powołano do życia w Wilnie Akademię Duchowną w miejsce zniesionego w 1832 r. Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Wileńskiego. Gdy projekt był gotów, nakazem carskim 4/16 X 1835 r. utworzono natomiast Rzymsko-Katolicką Akademię Duchowną. Dopiero 23 VII 1836 r. dokonano powołania Akademii. Rok później dał jej kanoniczną erekcję i prawo nadawania stopni akademickich Grzegorz VII przez breve „Ex proximie litteris” z 15 VI 1837 r. Siedzibę otrzymała w zabudowaniach franciszkańskich przy ul. Zakroczymskiej. Patronem Akademii został św. Jan Kanty, wyznaczony pismem Grzegorza XVI „Pastoralis Officii Nostrii” z 2 VI 1837 r. Uroczysta inauguracja odbyła się 9 II 1837 r. Akademia Warszawska, podobnie jak Wileńska, a potem Petersburga, miała 11 katedr, w tym katedrę języka i literatury rosyjskiej oraz 2 lektoraty: języka francuskiego i niemieckiego. W roku 1850 powołano katedrę medycyny praktycznej, 1856 r. katedrę historii naturalnej, (tzn. przyrody), fizyki, chemii i astronomii, w 1863 r. katedrę teologii fundamentalnej w miejsce zniesionej katedry teologii

⁵ Z. Skielczyński, *Archidiecezja warszawska w latach 1818-1830*, Warszawa 1974, s. 174-175 (mps Archiwum UKSW).

pastoralnej. W układzie katedr uderza rozbudowanie nauk biblijnych ze szkodą takich dyscyplin jak teologia pastoralna, historia Kościoła, homiletyka, które miały być wykładane z innymi przedmiotami. Jest znamienne, że pozwolono uwzględniać przy wykładzie homiletyki historię literatury polskiej. W Akademii wykłady prowadziło 7 profesorów i 4 adiunktów. W końcu na prośbę abp S. Choromańskiego, powołującego się na tradycję Wydziału Teologii, Akademia otrzymała prawo nadawania stopni naukowych teologii i prawa kanonicznego, które Grzegorz XVI zatwierdził 15 VI 1937 r. Przewód doktorski wyglądał podobnie jak magisterski, z tym tylko, że dysertacja bywała trudniejsza oraz kandydat do doktoratu musiał się wykazać po magisterium dorobkiem naukowym. Nie udało się jednak stwierdzić, czy Akademia w ogóle nadała komuś doktorat. Zaś o stopień magistra ubiegano się rzadko. Do egzaminowania i nadawania stopni ustanowiona została tzw. Konferencja pod przewodnictwem Arcybiskupa Warszawy lub jego zastępcy. Na czele stała Rada, w skład której wchodził: rektor, wice-rektor oraz trzech profesorów radnych. Pierwszym rektorem został ks. W. Ossoliński, profesor Wydziału Teologii Uniwersytetu, potem Seminarium Głównego.⁶

W okresie swojego istnienia, aż do 1867 r., stanowiła ona ośrodek kształcący elitę umysłową polskiego duchowieństwa. Wystarczy wspomnieć, że 9 absolwentów Akademii zostało biskupami, a stopień kandydata uzyskało 278 absolwentów. W miarę możliwości profesorowie byli zorientowani w aktualnym stanie rozwoju nauki teologicznej na zachodzie, informowali o niej polskie duchowieństwo, prowadzili prace badawcze i publicystyczne. Z braku w Królestwie innych wyższych uczelni (Szkola Główna działała za ledwie w latach 1868-1869, a Szkoła Sztuk Pięknych 1844-1864 nie uchodziła za wyższą uczelnię), a wobec tego nielicznych naukowców z innych dziedzin, profesorowie Akademii reprezentowali odpowiedni poziom naukowy i uchodzili za jedynych przedstawicieli polskiej nauki w zaborze rosyjskim.⁷ Ponadto niektórzy wykładali

⁶ R. Żmuda, *Działalność*, dz. cyt., s. 37-38. *Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej. Ze źródeł urzędowych i ze wspomnień jej wychowanków zebrane przez ks. A. Pleszczyńskiego przy współudziale kolegów akademickich, mianowicie: ks. T. Matuszewskiego, ks. A. Chmielowskiego*, Warszawa 1907, s. 18-20, 69-70.

⁷ R. Żmuda, *Działalność*, dz. cyt., s. 256.

w Szkole Głównej, np. C. Dinsart język hebrajski (1863-1865), J. Popłoński gramatykę porównawczą (1864-1871) i A. Szmurło języki klasyczne (1862-63). Po jej zamknięciu alumnów przeniesiono do Akademii Duchownej w Petersburgu, istniejącej od 1842 do 1918 r., zwiększając liczbę studentów z 40 do 60 na korzyść diecezji warszawskiej. W latach dziewięćdziesiątych niektóre roczniki miały więcej alumnów z Królestwa. Z diecezji warszawskiej zwykle 5-7 studentów wysyłano corocznie. Trzeba zaznaczyć, że Akademia nie została zamknięta mocą specjalnego dekretu ale reskryptem „Zarządzającego sprawami Duchownymi obcych wyznań w Królestwie Polskim”, w którym zawiadamia się biskupów diecezji o tym wydarzeniu. W ten sposób istnieje ciągłość Wydziału.

W roku 1839 władze carskie postanowiły przenieść Rzymsko-Katolicką Akademię Duchowną z Wilna do Petersburga, by odizolować się od środowiska polskiego i móc silniej wpływać na jej funkcjonowanie. We wrześniu 1842 r. Rozpoczęto realizację planu przemieszczenia uczelni. Pierwszy rektorem został ks. J. Hołowiński. 18 XII 1844 r. w Akademii przebywał Mikołaj I, „widząc, iż jest doskonale urządzoną” nadał jej tytuł „Cesarska”. Ks. Hołowiński od razu na początku swych rządów powołał do Petersburga profesorów wileńskich: Bagińskiego, Wołoszczewskiego, Jakubielskiego, Boowskiego i Lipskiego. W 1846 r. rektor Akademii Warszawskiej ks. B. Butkiewicz wizytował Akademię Petersburską, motywując, że „rozkład godzin nauki i regulamin domowy był we wszystkim podobny”. Zatem Akademia Warszawska pod tym względem nie wymagała żadnej zmiany. Również w Warszawie rada akademicka składająca się rektora, wicerektora i trzech profesorów nauk teologicznych bardziej odpowiadała duchownemu charakterowi zakładu i lepiej załatwiała wszystkie sprawy związane z wewnętrznym kierownictwem uczelni. Prosił także cara o nowe pomieszczenie dla Akademii w Warszawie. Prośba ta spełniła się w 1865 roku, dzięki staraniom abpa Z. Felińskiego, przeniesiono uczelnię do murów klasztoru pokarmelitańskiego.⁸

Do tej uczelni w Petersburgu dołączono Akademię z Warszawy, studia trwały 4 lata. Po dwóch latach student otrzymywał tytuł „rze-

⁸ A. Petrani, *Kolegium Duchowne w Petersburgu*, Lublin 1950, s. 77; tenże: *Wizyta ks. Butkiewicza w Petersburgu*, „Polonia Sacra”, IX (1957) nr 1, s. 353-363.

czywistego studenta”, po trzech latach magistra. Przedtem jednak musiał napisać i publicznie obronić rozprawę magisterską (napisaną po łacinie) oraz zaliczyć publiczny egzamin przed komisją składającą się ze wszystkich profesorów. Egzaminy odbywały się w auli w obecności zaproszonych gości. Doktorat w Akademii był udzielany rzadko, zazwyczaj po kilku latach profesury w tejsze uczelni i wymagał zatwierdzenia ministra.

Trzeba zaznaczyć, że do roku 1862 związany z tą uczelnią był ks. Fel i ń s k i jako kapelan i profesor filozofii, nauki o społeczeństwie, zanim nie został arcybiskupem warszawskim. Na tej uczelni w 1899 roku otrzymał tytuł magistra ks. J. M a t u l e w i c z, związany z Biełanami w Warszawie. Z początkiem 1910 r. zastąpił go ks. A. W ó j c i c k i, absolwent seminarium warszawskiego w 1901 r. Po II wojnie światowej związał się z Uniwersytetem i seminarium w Warszawie. Potem pracował jako wicerektor do połowy 1911 roku. W latach 1910-1913 wykłady prawa kanonicznego prowadził rektor ks. A. K a k o w s k i, który był w dziejach Akademii pierwszym kanonistą. Prowadził wcześniej od 1890 r. ćwiczenia z ostatnim kursem.⁹

W ciągu istnienia Akademii Duchownej w Petersburgu będącej częścią dawnego Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Wileńskiego i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warszawskiego, a potem Akademii Duchownej w Warszawie 77 studentów z archidiecezji warszawskiej studiowało lub ukończyło powyższą Uczelnię. Z pośród nich 6 zostało biskupami, wspomniany wyżej ks. kard. A. K a k o w s k i, który ukończył Akademię w 1882 r., będąc jej przedostatnim rektorem; bp W. S z c z e ś n i a k (1878 r.) sufragan warszawski i profesor Wydziału Teologii w Warszawie; bp A. S z ł a g o w s k i (1887 r.), sufragan warszawski, profesor i dziekan Wydziału Teologii; bp H. P r z e ǳ i e c k i (1897 r.), biskup diecezji siedleckiej i bp Cz. S o k o ł o w s k i (1899 r.), sufragan siedlecki i bp K. T o m c z a k (1904 r.), sufragan łódzki.¹⁰

Odrodzenie Wydziału Teologii na Uniwersytecie Warszawskim nastąpiło dopiero w 1916 roku, a dokładnie 10 V 1918 r. mocą rozporządzenia Ministerstwa (Dz. Urz. Min. WR i OP 1918 nr 4).

⁹ J. Pastuszka, *Wspomnienia z lat 1915-1917 o Seminarium Duchownym w Petersburgu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, Lublin 1972, t. 25, s. 321.

¹⁰ A. Fajęcki, *Wychowawcy b. Akademii Petersburskiej z Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 1933, s. 6-8.

Pierwsze wykłady zostały opracowane na rok akademicki 1918/19. Wydział rozpoczął swoją działalność 18 V 1918 roku, a wykłady od 27 V tegoż roku. Pismo Ministerstwa w sprawie mianowania pierwszego składu profesorów Wydziału pochodzi z 1919 r. (Dz. Urz. Min. WR i OP 1919 nr 2). Od roku 1920/21 zmieniono nazwę na Wydział Teologii Katolickiej. 4 IV 1920 roku decyzją papieża Benedykta XV, uzyskuje on aprobatę kościelną. Ze sprawozdania za rok 1919/20 dowiadujemy się, że Rada Wydziału Teologii liczyła 10 członków (6 prof. zw., 1 nadzw., 2 doc., i 1 prof. honorowego ks. abp K. Ruszkiewicza). Na wydziale istniały: sekcja biblijno-dogmatyczna (4 seminaria), sekcja historyczno-prawnicza (2 seminaria) i sekcja teologiczno-filozoficzna (2 seminaria). Wykłady były prowadzone w grupie: Pismo Święte, Dogmat, Nauki moralne i nauki historyczne. Ale już w roku akademickim 1922/23 liczba wykładowców wzrosła do 14, wprowadzono stanowisko zastępcy profesora oraz zwiększono zatrudnienie asystentów. Liczba studentów wynosiła 67, 24 osoby uzyskały stopień magistra, a jedna doktora. Profesorowie przygotowali m. in. dzieło zbiorowe pt. „Biblia i Teologia” obejmujące prace Bukowskiego, Kwiatkowskiego, Michalskiego, Rosłańca i Stygera. W tym też roku Senat powołał Zarząd tymczasowy Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich. W następnym roku akademickim Wydział gościł wycieczkę 5 biskupów francuskich z arcybiskupem Paryża, kard. Dubois. Niektórzy profesorowie w celach naukowych przebywali za granicą (USA, Włochy). Warto zaznaczyć, że w roku 1924/25 odbył się pierwszy przewód habilitacyjny ks. J. Hozakowskiego w zakresie dziejów biblistyki historycznej NT, w następnym roku akademickim – ks. J. Bromskiego (języki semickie) i ks. J. Wiślickiego (prawo kanoniczne). W dniach 21–27 XI 1929 r. zorganizowano pierwszy Tydzień religijno-filozoficzny oraz wycieczkę naukową do Rzymu. Ks. W. Kwiatkowski został członkiem Naukowego Towarzystwa Psychologii Religijnej w Wiedniu, wielu profesorów wygłaszało referaty poza Uniwersytetem w Polsce i za granicą. Ks. D. Styger prowadził badania naukowe w rzymskich katakumbach.

Rok akademicki 1934/35 był bogaty w wydarzenia wydziałowe. Rada odbyła 16 posiedzeń, z których 2 były nadzwyczajne. Przeprowadzono 3 habilitacje: ks. W. Rosłon (teologia dogmatyczna), ks. A. Pawłowski (teologia dogmatyczna), ks. A. Gmurowski (teologia moralna). Przeprowadzono zmianę egzaminu doktorskie-

go. Dawne *ex universa* zachowano przy egzaminie magisterskim, przy doktoracie podkreślono wydrukowanie rozprawy na jej obronę wobec Komisji, złożonej przynajmniej z pięciu członków (przewodniczącego i 4 egzaminatorów). Rada Wydziału przyjęła „projekt formy uroczystego aktu wprowadzenia nowych docentów” którzy składają ślubowanie wobec rektora, w jego gabinecie, zaś uroczystemu aktowi przewodniczy dziekan. Wprowadzono na początku roku akademickiego nabożeństwa w kościele SS. Wizytę z udziałem władz Uniwersytetu, wydziałów i studentów. Drugą uroczystością religijno-narodową było nabożeństwo w Ogrodzie Botanicznym w dniu 3 Maja (uroczystość ta w 1935 r. nie odbyła się z powodu śnieżyicy). Dnia 17 XI 1935 roku odbyła się uroczysta Rada Wydziału zorganizowana razem z Towarzystwem Teologicznym w Warszawie z okazji 50 – rocznicy święceń ks. kard. A. K a k o w s k i e g o, z udziałem Nuncjusza Apostolskiego, arcybiskupów i biskupów, profesorów itd. Wręczono też jubilatowi 10–ty tom „Warszawskich Studiów Teologicznych” pt. „Chryścianizm wobec niewiary i ateizmu”. W uroczystość 145 rocznicy Konstytucji 3 Maja przygotowano młodzież do aktu ślubowania jaki ma się odbyć na Jasnej Górze 24 maja 1936 r. Ponadto po raz pierwszy 26 IX 1935 r. ks. dziekan odprawił nabożeństwo żałobne przy konfesji św. Stanisława w Krakowie, w obecności rektora Uniwersytetu i Politechniki Warszawskiej, profesorów, młodzieży.

Na ostatnim roku akademickim przed II wojną światową Rada Wydziału podjęła wnioski w sprawie mianowania profesorów zwyczajnych, nostryfikacji dyplomów zagranicznych, regulaminu egzaminów, kwalifikacji kandydatów na Wydziały Teologiczne, nowych indeksów. Wprowadzono 12 V nabożeństwo żałobne za J. Piłsudskiego, a w listopadzie za zmarłych profesorów w kościele akademickim św. Anny. Delegacja Wydziału wzięła udział w uroczystościach kanonizacyjnych św. Andrzeja Boboli w Rzymie. Przeprowadzono też zmiany katedr. W roku akademickim 1938/39 pracowało 20 wykładowców (4 profesorów zwyczajnych, 7 nadzwyczajnych, 7 docentów, 2 osoby prowadziły wykłady zleczone). Wydział posiadał 14 katedr i 3 sekcje teologiczne: biblijno-dogmatyczną, historyczno-prawną i teologiczno-filozoficzną. Warto podkreślić, że jedną katedrę dla patrologii i homiletyki utworzono również na erygowanym po I wojnie światowej wydziale Uniwersytetu, co by dowodziło silnego zakorzenienia się tu dawnej tradycji.

Oddzielne katedry dla obu przedmiotów utworzono dopiero w Akademii Teologii Katolickiej.

Wydział ten oparł swą organizację na modelu uczelni rzymskich. Był dostępny jedynie dla absolwentów seminariów duchownych. Miał więc na celu rozszerzenie i pogłębienie w kierunku specjalizacji odbytych już wcześniej studiów. Warto podkreślić, że w okresie międzywojennym myśl teologiczna zaowocowała pewnymi osiągnięciami naukowymi wielu znakomitych uczonych-teologów. Wnieśli oni znaczący wkład do skarbcza odradzającej się polskiej teologii. Wydali drukiem ponad 400 rozpraw naukowych, 264 studentów otrzymało dyplom magistra, 102-dyplom doktora, 16-„veniam legendi”, przeprowadzono 7 przewodów habilitacyjnych.

W latach dwudziestych XX wieku, dokładnie w czerwcu 1924 roku, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wystąpiło z propozycją zniesienia niektórych fakultetów teologicznych, zwłaszcza na Kresach i utworzenia w stolicy, z powodów oszczędnościowych, jednej Akademii Teologicznej. W roku 1926 minister A. S u j k o w s k i wystąpił z podobną propozycją w odniesieniu do Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Oba te pomysły spotkały się ze stanowczym sprzeciwem profesorów – i upadły.

Po II wojnie światowej Wydział Teologii Katolickiej rozpoczął pracę w roku akademickim 1945/46. Na pierwszy rok studiów przyjęto 87 kandydatów, zajęcia rozpoczęły się późną jesienią. Dziekanem był ks. W. K w i a t k o w s k i, prodziekanem – ks. P. C h o j n a c k i. Na Wydziale pracowało 6 profesorów, 12 docentów lub zastępców profesora, 1 profesor honorowy ks. abp A. S z ł a g o w s k i, 4 asystentów i 5 osób prowadzących wykłady zlecane. Za zgodą władz duchownych została zorganizowana sekcja katechetyczna (mająca wykłady w Pałacu Kazimierzowskim), obok istniejącej sekcji filozofii chrześcijańskiej, teologii i prawa kanonicznego (wykłady w seminarium). Rada Wydziału wystąpiła z wnioskiem do Ministerstwa w sprawie utworzenia katedry katechetyki. Został on urzeczywistniony przez Ministerstwo dopiero w 1954 roku w ramach ATK. Grupa katechetyczna tworzyła pierwszy stopień dwustopniowego studium teologii na Wydziale. Dwustopniowy podział studiów trwał do 1957 roku. W latach 1954–57 studenci na pierwszym stopniu byli zasadniczo alumnami seminarium warszawskiego. Studium trwało 3 lata. Studenci po zdaniu egzaminów mogli z początkiem

czwartego roku studiów ubiegać się o przyjęcie na studia II stopnia i o uzyskanie magisterium i doktora teologii. W związku z zamiarem jej likwidacji przez Ministerstwo dn. 11 XI 1964 r. Rada Wydziału powołała komisję do opracowania programu ogólnoteologicznego dla świeckich, który przerodził się w studia specjalistyczne z katechetyki. 6.X.1965 r. dotychczasowa grupa katechetyczna „B” dla świeckich została przemieniona na kierunek „teologii dla świeckich”. Studia trwały 5 lat. W 1970 r. kierunek przejął nazwę „teologia ogólna”. W latach 1954–1973 na tym kierunku 87 osób otrzymało dyplom magistra teologii. W latach zaś 1945–1954 immatrykulację złożyło 905 studentów. W roku akademickim 1953/54 na Wydziale pracowało 4 profesorów zwyczajnych, 8 nadzwyczajnych, 6 docentów, 2 profesorów kontraktowych, 8 pomocniczych pracowników nauki i 3 prowadzących wykłady zlecone.

Idea zniesienia wydziałów teologicznych odżyła znów 30 lat później, ale zupełnie z innych powodów. Dnia 2 VIII 1954 roku władze komunistyczne PRL podejmują uchwałę wyodrębnienia Wydziału Teologii Katolickiej z Uniwersytetu, który podejmuje działalność w ramach Akademii Teologicznej razem z Wydziałem Teologicznym z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (11 VIII 1954).¹¹ Na wniosek bpa M. Klepacza zmieniono nazwę na „Akademia Teologii Katolickiej” i zamieszczono w Statucie przepis o konieczności misji kanonicznej od władzy kościelnej dla wykładowców. 22 XI odbyła się inauguracja pierwszego roku akademickiego nowej Uczelni, którą rozpoczęła Msza św. Odprawiona przez ks. bpa W. Majewskiego i w czasie której ogłoszono powołanie przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego władz Uczelni; rektorem został ks. J. Czuj, prorektorami: ks. T. Kruszyński, ks. M. Michalski, ks. S. Kowalski. W roku akademickim 1954/55 studiowało na Wydziale 336 studentów. Pierwsze lata istnienia ATK nie były łatwe, gdyż relacje z władzami państwowymi nie zawsze układały się pomyślnie. Wydział Teologiczny doznawał z ich strony licznych ograniczeń. Jednak profesorowie, nie zważając na różnorodne trudności, pracowali naukowo tworząc własne, sławne szkoły badawcze. Wielu z nich też doznawało licznych szykan i utrudnień w zdobywaniu stopni naukowych itp. Mimo to wypracowano własną drogę łączącą teorię z prak-

¹¹ M. Myrcha, *Zagadnienia prawne Akademii Teologii Katolickiej*, „Polonia Sacra”, VII (1955), z. 1, s. 69-77.

tyką, myśl teologiczną z duszpasterstwem i pracą ewangelizacyjną. Uprawiano przy tym teologię polemiczną, broniąc nauki Kościoła katolickiego przed ateistycznymi interpretacjami różnych ośrodków szkolnych wspieranych przez władze Polski.

27 listopada 1954 r. prodziekan Wydziału Teologicznego UJ ks. W. Wicher skierował pismo do dziekana Wydziału Teologicznego ATK z prośbą o przeprowadzenie zatwierdzenia przewodu habilitacyjnego z zakresu etyki i teologii moralnej ks. K. Wojtyły w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego. Przewód habilitacyjny odbył się 1 grudnia 1953 r., zaś 3 grudnia odbył się wykład habilitacyjny pt. „Analiza aktu wiary w świetle filozofii wartości”. Rada Wydziału Teologicznego UJ na mocy uchwały z dnia 17 grudnia tegoż roku przesłała akta przewodu do Senatu UJ. Jednak przewód nie mógł pójść normalną drogą do MSW, ponieważ ks. K. Wojtyła nie miał etatu na wydziale, a tylko godziny zlecone z zakresu etyki społecznej. W swoim piśmie ks. W. Wicher zaznacza, że zatwierdzenie habilitacji będzie dla KUL-u. Na pierwszym posiedzeniu Rady Wydziału ATK 1 grudnia 1954 r. sprawa habilitacji ks. K. Wojtyły i ks. J. Dajczaka została odłożona do następnego posiedzenia. Dopiero dnia 15 grudnia Rada Wydziału powzięła uchwałę i przesłała odpowiednie dokumenty do Senatu ATK. Dnia 24 stycznia 1955 roku dziekan Wydziału Teologicznego kieruje odpowiednie pismo do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego Departamentu Studiów Uniwersyteckich z prośbą o zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału Teologicznego. Dnia 16 listopada 1956 r. dziekan Wydziału Filozoficznego KUL prosi o przesłanie akt przewodu habilitacyjnego ks. K. Wojtyły w celu nadania, jako profesorowi tegoż Wydziału, tytułu docenta. Wykłady rozpoczęto jedynie na stopniu niższym, prowadzone w gmachu seminarium metropolitalnego. Na stopniu wyższym na Bielanych podjęto je dopiero od 2-go semestru. W poprzednim roku akademickim Wydział Teologii na UW liczył 14 katedr, w tym 10 teologicznych, 2 prawa kanonicznego i 2 filozofii (Wydział Teologii UJ był mniejszy, liczył 12 katedr: 9 teologicznych, 1 prawa kanonicznego i 2 filozofii). Wydział Teologiczny w nowej rzeczywistości ATK otrzymał 17 katedr, czyli został powiększony o 7 katedr. Odeszły katedry prawa kanonicznego i filozofii, z powodu utworzenia nowych wydziałów. Wydział Teologii liczył 7 prof. zw., 8 nadzw., 5 zastępców profesora, 1 st. asyenta, 5 asystentów, 1 adiunkta, 2 docentów, 2 osoby prowadziły wykłady zlecone.

Konferencja Episkopatu powierzyła opiekę nad ATK biskupowi A. Pawłowskiemu z Włocławka, który rozpoczął ją wykonywać od 29 III 1955 r., biorąc udział w posiedzeniu Senatu. Komisja Główna Episkopatu podjęła uchwałę akceptującą Uczelnię dnia 23 VI 1955 r.

W roku 1957 po odejściu profesorów krakowskich zawakowało 8 katedr. Do 1960 r. katedr tych nie obsadzono dlatego, że nie było gotowych kandydatów z habilitacjami oraz z powodu gwałtownego spadku liczby studentów. Wielu ordynariuszy odwołało księży ze studiów specjalistycznych, a rektorat seminarium warszawskiego wycofał kleryków z teologii ogólnej (od wojny prowadzony był stopień niższy z teologii ogólnej dla kleryków).

Memoriały rektoratu Akademii do ks. kard. Prymasa oraz pewne osiągnięcia Uczelni, a także potrzeba na mocy ustawy z 1958 r. przynajmniej jednego profesora z innej wyższej szkoły w celu przeprowadzenia przewodów doktorskich, habilitacyjnych, profesor-skich spowodowało przychylniejsze spojrzenie na Akademię. W ten sposób istnienie Akademii było potrzebne do normalnego funkcjonowania KUL. Doszło więc do spotkania Senatu z ks. Kardynałem 25 I 1960 r. Od kwietnia 1959 r. Kardynał posiadał już pismo Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów, delegujące mu władzę w zakresie kościelnym nad Akademią. Drugie spotkanie Senatu miało miejsce 31 V 1960 r.

Dnia 5 XII 1961 r. ks. Prymas przybył do Akademii, wziął udział w nabożeństwie w kaplicy konwiktu i w posiedzeniu naukowym. Po raz wtóry przybył 10 III 1964 r., trzeci – 8 III 1972 r., wziął ponadto udział w trzech uroczystościach inauguracyjnych: 1966/67, 1972/73 i 1973/74.

Odtąd kard. S. Wyszyński niestrudzenie walczył o rozwój polskiej teologii i o rozwój inwestycyjny Uczelni, wspierając starania o budowę jej nowego gmachu. W trudnych czasach rządów komunistycznych, wobec niejednoznacznej, niezycliwej postawy władz państwowych, bronił podstaw jej autonomii, zwłaszcza w podejmowaniu kierunków badań naukowych. Prymas Tysiąclecia zawsze bowiem uważał, że ATK...*wypełnia na terenie Stolicy zadanie użyteczne, konieczne i pilne*. Musi bowiem – mówił w dniu inauguracji roku akademickiego 6 października 1976: *istnieć ośrodek koncentracji energii intelektualnych w dziedzinie wiedzy teologicznej, filozoficznej i nauk pokrewnych. Idzie o to, aby Uczelnia ta promieniowała na całą*

Stolicę, a może i na kraj. Po wielu latach pracy Wydziału Teologicznego i po odejściu profesorów krakowskich, do 1965 r. wróciło z nich pięciu. Zaczęto też przyjmować nowych kandydatów i pracowników. Od roku 1963 Wydział zaczął wydawać „*Studia Theologica Varsaviensia*”, a w 1965 r. zreformowano czasopismo „*Collectanea Theologica*”. W szybkim czasie na Wydziale powstało 7 kierunków studiów (apologetyczny, biblijny, dogmatyczny, moralny, historyczny, katechetyczny i teologii ogólnej), najbardziej został rozbudowany kierunek katechetyczny. Utworzono też kierunek teologii praktycznej. W 1981 r. powołano katedrę Teologii Życia Wewnętrznego, a w 1989 r. Sekcję Teologii Duchowości z trzema katedrami. Powstały też w 1969/70 r. Zaoczne Studia Teologii Ogólnej, trwające 6 lat, z 5 seminariami, w tym 2 katechetyczne. 4 III 1970 r. powołano Studium Pastoralno – Biblijne (trzyletnie). Ponadto punkty konsultacyjne w Gorzowie Wlkp., Katowicach i Płocku. Po 20 latach Wydział liczył 17 katedr, liczba studentów ze 108 wzrosła do 381, a zaocznych do 977. 29 X 1968 r. powstało Koło Naukowe Katechetyczne, 20 II 1969 r. Koło Naukowe Teologii, 12 III 1970 r. Koło Naukowe Historii Sztuki, w roku 1969/70 Studenckie Koło Misyjne, a w roku 1972/73 Koło Historii Kościoła. W 1979 r. przeprowadzono wykłady otwarte z racji Międzynarodowego Roku Dziecka „Dziecko – dar Boży” w kościele Wszystkich Świętych i NMP Królowej Polski. W czasie wakacji organizowano kursy homiletyczne dla duchowieństwa.

Po upadku komunizmu zaistniało w Polsce zapotrzebowanie na wykładowców w nowo zorganizowanych (Opole, Poznań, Radom, Katowice, Olsztyn, Toruń) wydziałach teologicznych i na Wydziale Teologii Chrześcijańskiej (Białystok). Dlatego Wydział Teologiczny ATK od samego początku włączył się w przygotowanie kadr naukowych dla wyżej wymienionych wydziałów, przeprowadzając przewody habilitacyjne i profesorskie. Ponadto pośpieszył im z wydatną pomocą personalną (Poznań, Radom, Toruń, Katowice, Białystok). Wielu pracowników naukowych Wydziału Teologicznego jest jednocześnie organizatorami tych nowo rodzących się wydziałów. Można nawet powiedzieć, że nie ma ani jednego nowo powstałego fakultetu teologicznego, w którym by nie działali pracownicy naukowi związani w różnym zakresie z Wydziałem Teologicznym dawnej ATK, a obecnie UKSW. Z naszego Wydziału wyodrębnił się też w 1987 roku Wydział Nauk Historycznych i Społecznych ówczesnej

ATK. Z kolei w 2000 r. powstał także Zamiejscowy Wydział Teologiczny w Radomiu. Bliższa współpraca (na podstawie umów) prowadzona jest z Wydziałem Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie i z Katedrą Teologii Katolickiej na Uniwersytecie w Białymstoku oraz z licznymi Wyższymi Seminariami Duchownymi. Ponadto współpracuje m.in. z Uniwersytetami w Bonn i Dreźnie, Instytutem Katolickim w Paryżu oraz z ośrodkami teologicznymi na Białorusi, Ukrainie i Litwie.

W ramach Wydziału Teologicznego od 20 lat istnieje Instytut Studiów nad Rodziną w Łomiankach, który także osiąga sukcesy dydaktyczne i naukowe. Obecnie w ramach Wydziału istnieją też: Studium Biblijno-Pastoralne, Studium Misjologiczne, Studium Akcji Katolickiej, Podyplomowe Studium Katechetyczno-Pedagogiczne, Podyplomowe Studium Dziennikarstwa, Podyplomowe Studium Teologii i Instytut Teologii Apostolstwa (Ołtarzew). W ramach Wydziału funkcjonuje 13 sekcji: biblistyki, teologii fundamentalnej, teologii dogmatycznej, teologii moralnej, teologii duchowości, liturgiki, homiletyki, katechetyki, teologii pastoralnej, misjologii, teologii ekumenicznej, religiologii i teologii środków społecznego przekazu, obejmujących łącznie 39 katedr. Potwierdzeniem żywej obecności Wydziału Teologicznego w pracach naukowo-badawczych nie tylko polskiego świata teologicznego są dwa czasopisma znajdujące się na przygotowanej przez Instytut Naukowy w Filadelfii liście czasopism naukowych o międzynarodowej renomie, mianowicie „Collectanea Theologica” i „Studia Theologica Varsaviensia” oraz dwie stale rozwijające się serie wydawnicze – *Mistyka Polska* i *Mistyka Chrześcijańska*. Świadectwem żywotności Wydziału Teologicznego niech będzie też fakt, że od 1954 r. do końca roku akademickiego 2000/2001 na Wydziale przeprowadzono 110 przewodów habilitacyjnych (z tego 99 w ATK, 11 zaś już w UKSW), uzyskano (w tym także przez nostryfikację) 523 tytuły doktorskie (439-ATK i 84-UKSW), 1083 licencjaty kanoniczne (917 – ATK i 166 – UKSW), 6517 magisteriów (5507-ATK i 1010-UKSW) oraz 1654 dyplomów licencjata zawodowego. Obecnie na Wydziale Teologicznym pracuje 37 samodzielnych i 36 młodszych pracowników naukowych. Na studiach magisterskich dziennych uczy się 951, na zaocznych 3021 studentów, na studiach doktoranckich 244. Wśród nich są też studenci, duchowni i świeccy, z Rosji, Białorusi, Ukrainy, Litwy, Kazachstanu, Słowacji, Słowenii, Armenii i in.

Z tym okresem historii Uczelni nierozdzielnie związana jest postać jej drugiego Wielkiego Kanclerza – Kardynała Józefa Glempa, Prymasa Polski. Na wzór swego poprzednika włączył się on w nurt rozwoju ATK. Popierał aktywnie starania o jej rozwój inwestycyjny, szczególne zaś zasługi położył przy utworzeniu na bazie Akademii Teologii Katolickiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W ciągu 20-tu już lat sprawowania urzędu Wielkiego Kanclerza troszczył się też nieprzerwanie o umacnianie kadry naukowej i rozwój dziedzin teologicznych na Uczelni. Prymas Glemp widział szczególne miejsce Akademii w życiu Kościoła w Polsce. Jak mówił na inauguracji roku akademickiego 1985/1986: *Uczelnia, która jest skupiskiem intelektów, nie może się zamykać, ale musi się otwierać zarówno na te sprawy, którymi żyje kraj, jak i te, które są przeżywane w Kościele. Potrzeba bowiem szczególnej symbiozy tych dwóch płaszczyzn, dlatego też Uczelnia jest bardzo wrażliwym sejsmografem, wychytującym różne ruchy, które zachodzą poza jej murami.* Pozytywnie też oceniał wywiązywanie się Uczelni z jej zadań, mimo niesprzyjających okoliczności: *Ta prawda, którą zdobywacie, wymaga poświęcenia i ofiar... Przeżywacie, jak cały kraj, wszystkie sprawy dotyczące obywateli, które także pośrednio czy bezpośrednio dotyczą Kościoła. Jesteście uczelnią związaną z Kościołem, i to wam daje ubogacenie..., a jednocześnie wystawia na większe próby, ponieważ stajecie się świadkami tej Uczelni, jej światopoglądu, który w pewien sposób prezentuje także zespołowo. Wymaga więc to od was odwagi, dojrzałości, roztropnego postępowania...Zdaję sobie sprawę, że to, co dotychczas okazaliście, jest wielkim pozytywem* (Słowa z przemówienia podczas inauguracji roku akademickiego 1988/89).

Szczególnym świadectwem i niejako uwieńczeniem (choć oczywiście nie końcem) tych pozytywnych dokonań Uczelni jest przekształcenie w 1999 roku Akademii Teologii Katolickiej w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. 3 września wspomnianego roku ogłoszona została ustawa Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, powołująca do życia UKSW, 29 zaś września nastąpiło podpisanie umowy, która, zgodnie z wymogami Konkordatu, określa formę nadzoru kościelnego nad tzw. wydziałami nauk kościelnych, do których zalicza się Wydział Teologiczny. Na jej podstawie w dalszym ciągu funkcję Wielkiego Kanclerza Wydziału pełni Metropolita Warszawski Józef Kardynał Glemp, Prymas Polski. Dnia 8 października 2001 r. Rada Wy-

działu Teologicznego uroczyście wręczyła dyplom Doktora Honoris Causa Wielkiemu Kanclerzowi.

W ostatnim roku akademickim, 2000/2001, Rada Wydziału przeprowadziła 3 przewody o tytuł profesorski, 1 – o uzyskanie stanowiska profesora zwyczajnego, 2 – o stanowisko profesora nadzwyczajnego, 5 przewodów habilitacyjnych, 30 przewodów doktorskich, 16 nostryfikacji rozpraw doktorskich. Ponadto 725 studentów otrzymało stopień magistra teologii, 184 – licencjata kościelnego, 1634 – licencjata zawodowego. Na Wydziale Teologicznym zorganizowano 1 sympozjum wydziałowe, 2 ogólnopolskie, 4 sekcyjne i 7 poza Wydziałem; pracownicy Wydziału wydali 17 książek i wygłosili około 70 referatów, nie licząc setek artykułów naukowych, recenzji i innych opracowań.

W ramach nowego Uniwersytetu, 24 maja 2000 roku, decyzją Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej, Wydział Teologiczny otrzymał Certyfikat Jakości Kształcenia na kierunku studiów „teologia”.

ks. Stanisław Urbański
Dziekan Wydziału Teologicznego